

KS. EUGENIUSZ SZEWC

AUTOR, CZAS REDAKCJI I ADRESACI DRUGIEGO LISTU ŚW. PIOTRA

1. AUTOR

Spośród wszystkich ksiąg Nowego Testamentu autentyczność Drugiego Listu św. Piotra podlegała i podlega największej dyskusji. Wewnętrzne dane Listu zdają się wykluczać wątpliwości odnośnie do Piotrowego autorstwa tego Pisma. Czytamy bowiem w adresie, że zwraca się do czytelników „Szymon Piotr [...] apostoł Jezusa Chrystusa” (1, 1), świadek Przemienienia (1, 16), któremu Pan przepowiedział śmierć (1, 14), że autorytet jego jest równy autorytetowi innych apostołów (3, 2), a w szczególności św. Pawła, „umiłowanego brata” (3, 15) i że ten List jest już drugim Pismem skierowanym do tych samych wspólnot co poprzedni (2 P 3, 1; por. 1 P 1, 10–12). To nagromadzenie danych wydaje się egzegetom sztuczne i w tym celu wtłoczone w List, aby osiągnąć przyjęcie go jako dzieła „księcia apostołów”¹. Nie przekonywały te informacje także w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, ponieważ już wtedy powątpiewano w Piotrowe autorstwo tego Listu. Euzebiusz pisze, że List Piotra zwany pierwszym, jest ogólnie przyjmowany i dawni autorzy wykorzystywali go w swoich pismach, uważając za dzieło Piotra. List zaś zwany drugim – zdaniem Euzebiusza – nie jest autentyczny, ale ponieważ okazał się użyteczny w nauczaniu, traktuje się go z tym samym szacunkiem co inne Księgi Święte².

Tradycja dwóch pierwszych wieków prawie nie zna Drugiego Listu Piotra³. Nie wymienia go także kanon Muratoriego. Opinie dawnych egzegetów pod względem przyjmowania czy odrzucania Piotrowego autorstwa tego Listu szcze-

¹ Zob. J. Schmitt, *Pierre (seconde Epitre de)*, DBS 7, s. 1460; C. Spicq, *Les Epitres de saint Pierre*, Paris 1966, s. 185–186.

² Por. Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna. O męczennikach palestyńskich*, tł. z greckiego A. Lisiecki, w: *Pisma Ojców Kościoła w polskim tłumaczeniu*, t. 3, Poznań 1924, s. 92.

³ Zob. np. D. Szojda, *Listy katolickie*, w: *Wstęp ogólny do Nowego Testamentu*, red. F. Gryglewicz, Poznań–Warszawa 1969, s. 538.

gółowo omawia A. Tricot⁴. Z autorów współczesnych sporo miejsca tej kwestii poświęca C. Spicq⁵. Ten ostatni egzegeta poddaje analizie świadectwa krytyki wewnętrznej i zewnętrznej oraz przytacza pogląd Hieronima: albo Piotr posłużył się dwoma różnymi sekretarzami przy redagowaniu obydwu Listów, albo jakiś anonimowy autor znając dobrze 1 P, celowo do niego nawiązał i swoje pismo uczynił jego kontynuacją. Spicq opowiada się za tym drugim rozwiązaniem problemu autorstwa 2 P⁶. Dociekania mające na celu zidentyfikowanie autora 2 P – zdaniem Spicq – są chybione. Wnioskować tylko można, że był człowiekiem obytym z problematyką ówczesnego Kościoła, pochodził z żydostwa i miał pewną kulturę hellenistyczną. Był bardziej moralistą niż teologiem spekulatywnym. Należał do uczniów Piotra, a podpisując List imieniem Apostoła – kontynuuje C. Spicq – nie chce okłamać czytelników, ale chce propagować zbawienną naukę, przypisując ją imieniu, któremu odbiorcy dadzą posłuch. Ci ostatni nie są naiwni i przyjmują to Pismo zgodnie z tym, czym ono być powinno: nauką, autorytatywnym napomnieniem, nie wnikając w nieistotny problem komu przypisać należy formę gramatyczną tej nauki i tych napomnień⁷.

Obecnie wśród krytyków akatolickich trudno znaleźć przykład autora broniącego tezy o pochodzeniu od Piotra tej Księgi natchnionej, a spośród egzegetów katolickich tylko niewielu opowiada się za tą tezą. Wymienić można F. Gryglewicza⁸, B. Ramazzottiego⁹ i D. Szojdę¹⁰. Ogromna większość, nawet katolików, opowiada się pseudoepigraficznym charakterem Listu, np. K. H. Schelkle¹¹, J. Schmitt¹², W. J. Dalton¹³.

Autorzy odrzucający autentyczność 2 P słusznie odróżniają od autentyczności kanoniczność, która odnośnie do 2 P jest przez Kościół uznawana od połowy IV w., dzięki czemu List ten jest przyjęty jako Księga natchniona, będąca źródłem wiary¹⁴.

⁴ Zob. A. Tricot, *Pierre*, DThC 12, s. 1747–1792, zwł. s. 1784–1785.

⁵ C. Spicq, dz. cyt., s. 185–194.

⁶ Tamże, s. 188.

⁷ Tamże, s. 191–193.

⁸ Utrzymuje on, że 2 P został napisany przez apostoła Piotra tuż przed śmiercią i uważa to pismo za mające charakter testamentu. W zależności od przyjmowanej daty męczeństwa apostoła, List pochodziłby albo z 64 albo z 67 r., (zob. F. Gryglewicz, *Listy katolickie*, Poznań 1959, s. 267).

⁹ B. Ramazzotti, *Le Epistole di Pietro*, w: *Introduzione alla Bibbia*, pod red. T. Ballariniego, t. V/2, Torino 1968², s. 334–336.

¹⁰ D. Szojda, *Listy katolickie*, w: *Wstęp do Nowego Testamentu*, pod red. F. Gryglewicza. Poznań 1969, s. 540.

¹¹ K. H. Schelkle, *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief*, Freiburg–Basel–Wien 1961, s. 230–243.

¹² J. Schmitt, art. cyt., s. 1461.

¹³ W. J. Dalton, *2 Peter*, w: *A New Catholic Commentary on Holy Scripture*, London 1969, s. 1252–1253.

¹⁴ Zob. C. Spicq, dz. cyt., s. 126; W. J. Dalton, dz. cyt., s. 1252.

Argumenty przytaczane przez zwolenników pseudonimii są trudne do odparcia¹⁵. Uznanie kanoniczności tego Pisma i przypisanie któremuś z uczniów apostoła Piotra¹⁶ są wystarczające do zapewnienia pełnego szacunku i doniosłości 2 P. Nie ma zatem potrzeby bronić autentyczności Piotrowej za cenę ignorowania zarzutów, których odeprzeć nie jesteśmy w stanie. Soborowe pogłębienie nauki o Objawieniu w zupełności potwierdza taką postawę we współczesnej egzegezie. W bardzo wymownych słowach wyraził to A. Klawek: „Nie upieramy się – teraz po Soborze – by tradycyjnie wyklądać chronologiczne powstanie ksiąg Nowego Testamentu. Przyjmujemy np. – wbrew dawnym decyzjom Komisji Biblijnej – że najstarszą ewangelią jest ewangelia Marka, a nie Mateusza, że Listy pastoralne są dopiero po śmierci Pawła pisane, że drugi List Piotra jest skomponowany przez jego uczniów, a jako autora Listu podano Szymona Piotra, by mu nadać większej powagi, co wówczas nikogo nie raziło, bo używanie pseudonimów było wtedy zwyczajem literackim. Ponieważ Sobór podkreślił w konstytucji o Słowie Bożym, że treścią naczelną Pisma Świętego jest *veritas ad salutem* – prawda dotycząca zbawienia człowieka – nie potrzeba kopii kruszyć o wskazanie rzeczywistego autora. Jest rzeczą obojętną kto napisał, a ważnym tylko to, co człowieka prowadzi do Boga”¹⁷.

2. CZAS POWSTANIA

Na podstawie argumentów wewnętrznych i zewnętrznych podawanych przez egzegetów¹⁸ trzeba zatem przyjąć, że 2 P został zredagowany po śmierci apostoła Piotra (64 lub 67 r.), ale czy można ustalić dokładniejszą datę? Nie ulega wątpliwości, że List ten jest zależny od Listu Judy¹⁹, a skoro ten ostatni datuje się na początek lat siedemdziesiątych I w.²⁰, to 2 P nie mógł być zredagowany przed 70 r. Wiele racji przemawia, wbrew stanowisku H. Werdermanna łączącego czasowo obydwie Listy²¹, za późniejszym powstaniem 2 P. Nie oznacza to przyzna-

¹⁵ Zob. np. O. Cullmann, *Zarys historii Ksiąg Nowego Testamentu*, Warszawa 1969, s. 113–115; J. N. D. Kelly, *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*, London 1969; R. Bartnicki, *Drugi List św. Piotra*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie Ksiąg biblijnych*, t. 10, Warszawa 1992, s. 144.

¹⁶ Niektórzy egzegeci proponują Klemensa Rzymskiego, zob. np. E. Dąbrowski, *Prolegomena do Nowego Testamentu*, Poznań 1966, s. 412.

¹⁷ A. Klawek, *Quis cognovit sensum Domini*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 23(1970), s. 306–318, zwł. s. 314–315.

¹⁸ Por. J. N. D. Kelly, dz. cyt., s. 235–237.

¹⁹ Zob. np. W. J. Dalton, dz. cyt., s. 1252.

²⁰ Ks. R. Bartnicki przyjmuje za czas powstania Listu Judy przełom I i II wieku po Chrystusie. Zob. Ks. R. Bartnicki, *List Judy*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie Ksiąg biblijnych*, t. 10, Warszawa 1992, s. 133.

²¹ H. Werdermann, *Die Irrlehrer des Judas – und 2. Petrusbriefes*, Gütersloh 1913, s. 27.

wania racji niektórym krytykom niezależnym, którzy datowali 2 P na 150 r.²² czy jeszcze później²³.

Za późniejszą datą powstania 2 P przemawia potępione w tym Liście jakieś „prywatne wyjaśnianie” Pisma Świętego (2 P 1, 20). Wynika z tego, że praca egzegetyczna już rozwijała się i dawała się odczuć potrzeba jakiejś oficjalnej hermeneutyki. Wzmiankowana wiara czytelników opierała się na Pismach nowotestamentowych (3, 17) i Tradycji (2, 21; 3, 2) – wszystko to suponuje późniejszą datę. Następnie nieobecność w 2 P cytatów apokryficznych²⁴ każe przypuszczać, że ustalono już kanon Ksiąg natchnionych. Nadto autor 2 P zwraca się do drugiego pokolenia chrześcijan (3, 4), niektórzy chrześcijanie porzucili już przyjętą wiarę Chrystusową (2, 20–22; por. 3, 17). List nie jest znany *Didache*, które jest niewątpliwie wcześniejsze, zdradza liczne pokrewieństwa z pierwszym listem Klementa Rzymskiego do Koryntian. Przyjmując, że 2 P zredagował któryś z uczniów apostoła Piotra, można z prawdopodobieństwem ustalić datę jego powstania na ok. 90 r., za Domicjana²⁵.

3. ADRESACI

Do jakich czytelników był skierowany 2 P? Zdaniem C. Spicq'a może chodzić zarówno o nawróconych pogan obdarzonych darem zbawienia na wzór chrześcijan jerozolimskich (por. Dz 15, 7–9), jak i o judeochrześcijan, ale rozróżnienia takiego w Liście nie ma. Chodzi raczej o wiernych, którzy trwają w tej samej wierze przekazanej przez apostołów (por. 2 P 3, 2), o wiarę wspólną, jak wyraża się Paweł w Tt 1, 4²⁶.

Egzegeci upatrujący odbiorców w poganochrześcijanach wskazują na opuszczenie cytatów apokryficznych, jako obcych dla nawróconych z pogaństwa²⁷ oraz na odwoływanie się przez autora 2 P do Pawła, który szczególnie znany był wśród poganochrześcijan²⁸. J. Cantinat, wypowiadając się za tą tezą, powołuje się na 2 P 2, 18.20–22²⁹. Tekst jednak nie jest wyraźny i z proponowanych wierszy nie narzuca się z koniecznością taki wniosek.

²² Zob. O. Cullmann, dz. cyt., s. 114.

²³ Zob. u A. Tricot, art. cyt., s. 1788.

²⁴ 2 P przemilcza wzmiankę o sporze archaniola Michała z diabłem (2 P 2, 11) zaczerpniętą z apokryfu *Wniebowzięcie Mojżesza* (Jd 9) i tekst z Księgi Henocha zawarty w Jd 14–15.

²⁵ Por. Spicq, dz. cyt., s. 195; B. Reicke, *The Epistles of James, Peter and Jude*, (The Anchor Bible), New York 1964, s. 114–145; W. J. Dalton, dz. cyt., s. 1253. Natomiast J. N. D. Kelly podaje lata 100–110 (dz. cyt., s. 237).

²⁶ Zob. C. Spicq, dz. cyt., s. 207–208.

²⁷ Tak np. W. Vrede, *Der Judasbrief*, w: *Die katholischen Briefe*, Bonn 1932, s. 119.

²⁸ Zob. np. J. Reuss, *Die katholischen Briefe*, Würzburg 1959³, s. 105.

²⁹ J. Cantinat, *Die katholischen Briefe mit Ausnahme der Johannesbriefe*, w: *Einleitung in die Heilige Schrift*, Wien 1964, s. 438.

Adres 2 P zdaje się wskazywać na wszystkich wierzących³⁰: „do tych, którzy dzięki sprawiedliwości Boga naszego i Zbawiciela, Jezusa Chrystusa, otrzymali wiarę równie godną czci jak nasza” (2 P 2, 1).

Wielu egzegetów, opierając się na 2 P 3, 1, utrzymuje fakultatywnie, że chodzi o tych samych odbiorców, co 1 P³¹. W adresie tego ostatniego jest odwołanie się autora: „od wybranych przybyszów wśród rozproszenia w Poncie, Galacji, Kapadocji, Azji i Bitynii” (1 P 1, 1). Chodziłoby zatem o chrześcijan zamieszkałych na północno-zachodnich terenach Azji Mniejszej. Wśród nich pojawiliby się również niebezpieczni propagatorzy fałszywej nauki, przed którymi ostrzegął List Judy.

Reasumując, należy powiedzieć, że 2 P zredagował ok. 90 r. nieznanym nam bliżej uczeń apostoła Piotra. Nie można dokładnie określić adresatów ani miejsca ich zamieszkania. Pewne jest to, że do tychże adresatów dotarli ci sami propagatorzy błędnych nauk, których strofował w swoim Liście Juda. Niebezpieczeństwo z ich strony musiało być poważne, skoro zostały skierowane przeciwko niemu dwa Listy i – mając na uwadze odległość czasową pomiędzy zredagowaniem tychże Pism – trzeba przyjąć, że niebezpieczeństwo to utrzymywało się przez dłuższy czas.

³⁰ Tak np. K. H. Schelkle, dz. cyt., s. 177–178.

³¹ Tak np. utrzymuje J. Michl, *Die katholischen Briefe*, Regensburg 1968³, s. 160; D. Szojda, dz. cyt., s. 540. Podobnie R. Bartnicki, dz. cyt., s. 143.